Uvodna napomena

Đuro Gračanin bio je jedan od dvojice kolega bl. Ivana Merza koji je zajedno s njime studirao u Parizu. (Drugi je bio dr. Juraj Ščetinec). Dok je Ivan Merz studirao književnost Đuro Gračanin studirao je vanjsku trgovinu i ekonomiju. Potaknut primjerom i riječju Ivana Merza upisuje potom u Parizu studij teologiju. Doktorirao je u Parizu iz filozofije. Svoju doktorsku disertaciju Gračanin je objavio u Parizu, a predgovor mu je napisao poznati francuski katolički filozof Jacques Maritain. Zaređen je za svećenika i postao je profesor teologije najprije na Teologiji u Sarajevu; potom je pozvan kao profesor na Katolički bogoslovni fakultet u Zagreb gdje je predavao teološke predmete. 1933. god. objavio je brošuru na 16 stranica o svojim uspomenama na Ivana Merza, svoga kolegu iz studentskih pariških dana. Sadržaj brošure donosimo ovdje u cijelosti.

Dr. ĐURO GRAČANIN:

Moje uspomene na ličnost dr. Ivana Merza

Sarajevo 1933.
„Nova Tiskara" Vrčak i dr.

*

Bio je kišan listopadski dan kad sam godine 1920. po prvi puta sreo Ivana Merza. U Zagrebu, na Jelačićevu trgu, nekoliko dana pred naš polazak u Pariz – sreli smo se trojica mladih studenata da se dogovorimo o pojedinostima svoga putovanja. Sjećam se dobro toga susreta. Bilo je popodne, Š. i ja smo nekako skupa došli, a malo zatim pojavio se i Merz. Obučen je bio u sivi jesenski ogrtač koji je – što sam poslije konstatirao - nešto zdepastim činio njegovo vitko tijelo. Bio je dobra osrednja stasa, plave kose, modrih očiju, visoka čela, lica koje se lagano sužavalo prema dolje. Taj prvi susret učinio je na me neobičan dojam. Učinilo mi se da je preda mnom čovjek vrlo blage, djetinje skoro ćudi, a istodobno čovjek vrlo izgrađen, čovjek koji zna što hoće, čovjek vrlo odlučan. Ta značajka Merzove ličnosti, taj prividni kontrast koji sam u prvi mah osjetio, nije bio netočan; on je, kao što sam kasnije uvidio, bio glavna značajka njegove ličnosti. *Blagost i čvrstoća* – te dvije prividno kontradiktorne kreposti najviše su me se dojmile u Merčevu životu, i one su njegovoj ličnosti dale onu zasebnu duševnu fizionomiju koja je tako snažnu i lijepu uspomenu ostavila među nama.

Već putem u Pariz nisam se mogao dosta načuditi tim crtama Merčeve ličnosti. Društven i popustljiv u razgovoru do krajnosti, on se pokazivao neobično odlučnim u izvođenju svojih namjera. U Veneciji, gdje smo se najprije zaustavili, on je smjesta kupio plan grada i za nekoliko minuta izradio program onoga što je htio vidjeti. Znao je talijanski pa mu se, istina, lakše bilo orijentirati nego nama, ali uza sve to, ja nisam mogao razumjeti njegovu neumoljivu odlučnost s kojom je on – iza jedne potpuno neprospavane noći – budio svoj vlastiti duh da svrati pažnju na tisuće umjetničkih pojedinosti koje smo u tom starom, slavnom gradu sretali na svakome koraku. Mislio sam da sam se prevario, sudeći spočetka da je Merz blag, osjećajan čovjek. - Ne, to je valjda hladni, neobazrivi Nijemac - govorio sam sebi ne naslućujući ništa koliko se duševne veličine krilo pod tom neumoljivom dosljednošću. Drugi kolega i ja postajali smo već nestrpljivi od umornosti. Merz je to osjetio i kušao nas je umiriti, ali i kroz to mirenje mi smo čitali njegovu odlučnost da do kraja izvede svoj program. On je toliko bio uvjeren u vrijednost umjetnina koje su mu bile na dohvatu, da nije ni pomišljao na žrtve koje je morao doprinijeti da do njih dođe. Mi toga, dakako, nismo tada naslućivali.

Nježne i vrlo mekane crte njegova lica govorile su nam da je pred nama jedan posve mlad čovjek, a čitavo opet njegovo držanje negiralo je tu misao. Nisam znao što da mislim o njemu. Bio mi je zagonetan i nerazumljiv. I ukoliko je time što ga nisam razumijevao moja sebičnost bila povrijeđena, bio mi je nekako odbojan. Odbijalo me od njega i to što o sebi nije nikako skoro govorio. Imao je što o sebi govoriti, ta to nam najbolje govore njegovi dnevnici, imao je za sobom cio život na fronti, taj život koji rijetko tko može ne spominjati; imao je za sobom par godina rada i boravka u Beču, ali o svemu tome on je šutio. U vagonu je istina o koječemu razgovarao, ali i često prekidao razgovor po čitav sat, dva te molio i razmatrao. Nisam doduše ni mislio da tako dugo moli pa sam ga počeo smatrati šutljivim i povučenim čovjekom. Već sam gradio svoju koncepciju o njemu, ocrtavao sam ga samomu sebi kao hladnoga Nijemca, povučena, šutljiva, a možda u nekoliko i čovjeka bez vanjskog nastupa, dok njegov vrhunaravni život ni naslućivao nisam.

Ali kakvo iznenađenje, kakav udarac toj mojoj koncepciji kad smo stigli u Pariz! O kakvoj *povučenosti* ni govora. Merz je zaustavljao prolaznike – za me divnom smionošću – da ih upita za kojekakve informacije, da dozna za koju ulicu, koju crkvu, koju građevinu. Francuzi su se istina pokazivali silno ljubazni prema nama, vidjeli su da smo stranci, ali ja pak nisam mogao shvatiti Merčeve hrabrosti da svaki čas – svaki put kad je trebalo – nekoga zaustavi. Kasnije, za vrijeme našega zajedničkog boravka u Parizu, sto sam puta postavio sebi pitanje kako on može tako intervjuirati ljude. Da to nije plod kakve bezosjećajnosti? Zagonetan mi je ostajao u tomu, ali zagonetka je bila riješena onda kad sam prevrćući njegove bilješke o njegovu »životu«, među ostalim odlukama što ih je sastavio u Parizu, našao i ove značajne riječi: *Ići u neugodne situacije*. Jasno mi je tada postalo zašto je Merz uvijek išao onamo gdje je bilo neugodno ići, zašto je za sebe odabirao ono što se nikomu drugom nije sviđalo.

O kakvoj povučenosti kod Ivana Merza nije se moglo govoriti ni s koga drugog stanovišta. On je nevjerojatno brzo prodro u najjače intelektualne krugove Pariza, on se brzo upoznao s čitavim nizom literarnih, filozofskih i drugih umnih radnika. On je u kratko vrijeme proučio veliki broj francuskih katoličkih organizacija. Premda spočetka ni on francuski nije posve dobro znao, nije se ustručavao stupiti u razgovor bilo s kim. Nisu ga smetala ona mala, a kadgod i velika poniženja što ih čovjek neizbježivo doživi dok se služi jezikom, koji dobro ne poznaje. Izgledat će kome možda ova stvar neznatnom, ali kad pomislimo da je Merz takav bio iz dana u dan, da je u jednom danu znao intervjuirati po deset i više osoba, onda ćemo barem naslutiti veličinu tog njegova držanja.

Ni šutljiv nije bio Ivan Merz. Volio je govoriti, volio je raspravljati o ozbiljnim problemima po čitave sate, po čitave dane, dapače, samo da dođe do istine, do onoga što je za nj bilo nadasve važno. Tu se opet pokazivala njegova ličnost u jednom novom, neočekivanom za me svijetlu. Bio je uporan u

branjenju svojih tvrdnji, ali s koliko poniznosti, s koliko izgrađene blagosti, to se ne da reći. Sjećam se naročito jedne od tih velikih naših konverzacija. Pošli smo jedne nedjelje rano ujutro na izlet izvan Pariza i odmah načeli neki problem o komu ja, uostalom, nisam imao pojma. Međutim, kao što to mladi ljudi često vole, čisto iz neke potrebe da se gimnasticiram u logici, ja sam napadao Merčevo stanovište. Velikom upornošću, ali više s formalne strane, pobijao sam njegove tvrdnje i kad na koncu dana debata još nije bila završena, Merz je – premda je u stvari sigurno imao pravo – rekao posve skromno i kao nekim uvjerenjem: »Ti si možda inteligentniji od mene, pa ti ja ne umijem pravo odgovoriti.« On, koji je sigurno bio jak intelektualac, koji je godinama i još više znanjem bio toliko preda mnom, zaključio je cio taj razgovor tako, da je mlađega – posve uostalom neopravdano – stavio iznad sebe.

Bilo je to sigurno za me jedno veliko iznenađenje. No iznenađen sam bio još više jednom drugom zgodom, kad mi je sat dva iza nekog drugog razgovora – u kojem je vjerojatno posve nehotice ustvrdio nešto netočno – došao i rekao divnom jednostavnošću i poniznošću: »Slušaj, ono što sam Ti ja rekao, to sam slagao. Nije onako.« - Pogledao sam ga i učinio mi se divan, tako divan kao što mi se čovjek nikad divnim nije učinio. Priznati, na ovaj način, pred mlađim svoju pogrješku!... Ne nije moguće – govorio sam sebi. Sanjam li? – Kako, što Ti to kažeš? – »Kažem Ti da ono što sam tvrdio nije istina«, opetovao je Ivan mirno. Htio sam ga zagrliti od dragosti jer mi je ovo priznanje najednom otkrilo svu veličinu njegove duše. Nikad dotad u životu – a moram priznati ni kasnije – nisam doživio takve stvari. To je tako obična stvar da ljudi skrivaju svoje pogrješke, a gle, najednom ovaj čovjek optužuje sama sebe zbog nečega što sigurno moralno nije bilo laž, ali što je on u duši mrzio poput nje. - Pa taj čovjek prezire sebe!, govorio sam sebi. Kao bljesak sunca u magli ukazala mi se – ali samo na čas – sva veličina njegove duše.

Bio sam vjerojatno premlad, a da prodrem u dubinu te veličine. Merz je i nadalje za me ostajao zagonetka. Pitao sam se – kad mi je već takvu stvar priznao – da istinu jednom nije rekao – zašto o sebi ništa ne govori? Ja sam htio čuti štogod lijepo o njemu. Htio sam da mi o sebi govori, ali on je to uvijek izbjegavao. I tek poslije našao sam rješenje te zagonetke u njegovim pariškim bilješkama, gdje stoji među spominjanim odlukama: »*O sebi nikada ne govoriti*.« »*O svojoj boli nikako ne govoriti*.« Uopće »*što manje govoriti*.« Iz načela dakle nije htio voditi nepotrebne razgovore, nije naročito htio sebe spominjati – a kad se spominjao, to nikad nije bilo zato da se pohvali. Zbog toga mi je još uvijek ostajao donekle nerazumljiv.

Pitao sam se nije li iza te poniznosti *čovjek, koji uopće nema smisla za vanjske forme*, ali ni to nije bio. Merz je bio elegantan i u svom vanjskom držanju. Uvijek fin, uvijek besprijekorno odjeven, on je na svakom koraku odavao tip pravoga *gentlemana*. Prema svakomu je bio uslužan i ja se ne sjećam da mi je ikad u životu odbio ijednu uslugu za koju sam ga molio. Pomišljao sam

i opet da je to čovjek njemačkoga tipa, možda Nijemac i uvjerenjem, čitavim stavom svoje duše. No brzo sam uvidio da se i u tome varam. On je bio Hrvat i to tako izgrađen Hrvat da je svoje hrvatstvo branio kao i samoga sebe.

Jednom zgodom radilo se na nekoj internacionalnoj katoličkoj manifestaciji u Parizu da Hrvati nastupe pod jednom zastavom čije su boje malo drugačije okrenute nego na našoj hrv. zastavi. Merz nije o tome htio niti čuti. "Mi smo Hrvati narod sa tisuću godina prošlosti" – govorio je on – "i sramota bi za nas bila ne istaći svoje zastave." Drugačije uređena zastava bila je već pripremljena, ali u zadnji čas – ako se ne varam – Merz ju je okrenuo i ponio kao hrvatsku.

U načelnim stvarima Merz je uopće bio neslomiv. Prema onome što je on spoznao kao istinu, kao dobro, prema tome je išao sa svom bezobzirnošću. Visoki su ga ciljevi, mogli bi reći, tako neodoljivo privlačili da je on išao k njima ne obazirući se ni desno ni lijevo. To se osjećalo u čitavu njegovu životu, a to se posebno osjećalo u njegovu radu na vlastitome posvećivanju.

Bio je, spomenuo sam, nježne dosta konstrukcije. Ipak je svoje tijelo prezirao kao malo tko. Doručkovati često nije htio. Meso je znao ne jesti po čitave mjesece, iako ga je studij vrlo izmarao. Svagda iz ručka – sjećam se dobro – i onda kad bi bile najslađe stvari na kraju, on bi, iz pokore, uzeo malo kruha i sama bi ga jeo. Kad smo mu govorili da to čini iz asketskih razloga, nikad to nije htio priznati, nego je na naše primjedbe većinom šutio. Zadivljivao nas je svojim odricanjem – ljutio je, istina, staru gospođu kod koje smo se hranili, što nije jeo meso, ali nije htio popustiti. Spočetka bi joj govorio: »Madame, je vous prie ne vous fâchez pas – gospođo, molim Vas ne ljutite se.« Ali kad se gospođa iz sažaljenja prema njemu nastavila ljutiti, on je šutio, crvenio se kao da je kriv, ali nije se dao skloniti. Na Veliki petak jednostavno je iščeznuo – ostavivši kartu gospođi i ispričavajući se da ga neće biti cio dan. Gospođa je znala što je: on je odlučio taj dan ništa ne jesti. To se, uostalom, događalo skoro svaki mjesec da kroz 24 sata jednom ne bi ništa jeo, samo je to obično spretnije prekrivao.

Svoje nehotične pogrješke – kojih je dakako i on imao – tako je vidljivo popravljao, tako je nemilosrdno iskorjenjivao, da mi je Š. zadivljen, često kad bi na samu bili, govorio: »Slušaj, ovaj Merz postaje svaki dan savršeniji.« I onda bi mi pripovijedao kojekakve njegove nove mortifikacije, nova mrtvljenja koja je on poduzimao. Gospođa kod koje je stanovao, pripovijedala je da mu je krevet više puta našla neraspravljen: on je, naime, ležao na podu kraj kreveta. A ujutro bi rano ustao i prao se cio u hladnoj vodi. Pri objedu, počeo se bio i na taj način mrtviti da bi prestao jesti onda kad mu je očito najslađe bilo.

Kako je sebe nemilosrdno progonio i okrutno upravo prema sebi postupao, svjedoči nam i ova zgoda. Jednoga ljetnog dana, kad je u Parizu moglo biti 40° u hladu[1]) i kad su visoke pariške kuće pohvatale i zatvorile svu tu vrućinu među svoje zidove da je učine još nesnosnijom, i kad je pola pariškoga

[1]) Bilo je to u ferijama 1921., kad je nad Europom harao glasoviti »val vrućine«

stanovništva pobjeglo u okolicu da se malo rashladi, Merz je ostao u Parizu. Bio je, naime, tada studirao obraćenje francuskoga pisca Huysmansa i htio je po toj najvećoj žezi proći onim istim putovima koji su se odnosili na neke momente toga obraćenja. Trebalo mu je da što bolje shvati psihološku stranu Huysmansova obraćenja i zato je smatrao potrebnim to zaslužiti jednom ovako velikom žrtvom!

Jednom drugom prilikom, 8. svibnja 1921., išli smo skupa na proslavu Ivane od Arka u Orleans. Kad smo došli tamo sve su sobe po hotelima i privatnim stanovima bile zauzete. Morali smo otići malo izvan grada da u nekoj priprostoj kući prenoćimo. Tamo je, međutim, soba koju su nam ponudili tako strašno neugodno vonjala, da se ni časa nisam mogao u njoj zadržati. I Merzu je taj zadah strašan bio, ali tim strašniji što je on odmah rekao da zna kakve je provenijencije taj zadah. Ipak, on je ostao tamo svladavši svoju odvratnost prema tomu neugodnom vonju. Ovako, gdjegod je mogao, Merz je objeručke prihvaćao mrtvljenja i žrtve koje su mu se pružale.

Ovo su dakako samo izvanredni slučajevi Ivanova mrtvljenja. No u njegovu dnevnom životu tih je mortifikacija bilo daleko više. Ne mogu ne spomenuti posebno jednu od njih; *to je štednja vremena*. Iako je svojim znancima znao posvećivati dosta vremena, tako da u njegovu susretu s drugima nije bilo ništa ne naravno, ništa ekspeditivno, ništa nasilno užurbano, ipak je vrijeme silno štedio. Iskorištavao je svaku slobodnu minutu. Sjećam se osobito onih časova kad bi kod stola, umorni i satrveni od predavanja, čekali na ručak po nekoliko minuta – a Merz bi vadio svoju bilježnicu s francuskim riječima i učio! Znao je poput svih velikih duhova cijeniti neizmjernu vrijednost bježećih minuta zemaljskoga života i zato ih je uz silne napore i veliko svladavanje iskorištavao.

Koliko je međutim drugih žrtava u drugim područjima Merz činio i doprinosio, to zna samo on i dragi Bog. Po pravilima, koja si je on u Parizu napravio, koja sadržavaju 21 točku, vidi se da je on mnogo toga činio što je ostalo sakriveno našemu pogledu. Zar ne čitamo tamo i ovo: »*Katkad sebi svojevoljno, u potaji, bol zadavati*.« Jednom sam nehotice, ni ne znajući što mi je u rukama, otvorio prve stranice neke njegove bilježnice – gdje je on valjda zbog vježbe bilježio svoje razne žrtve – one su bile pune poteza.

Ova nemilosrdnost prema samomu sebi činila je da je nepoučen čovjek mogao pomišljati da je Merz bezosjećajna duša. Njegovi ispadi protiv samoga sebe uzimali su katkad izgled neke grubosti, neke okrutnosti, kojom je on – da tako reknem – ne obazirući se ni na što, lupao po sebi. Čovjek se pobojavao gledajući tu njegovu okrutnost prema sebi, da se ne bi i na njega protegnula. Ali toga nikad nije bilo. Događalo se samo katkad – vrlo rijetko uostalom – da je Merz u onom žaru kojim je progonio sama sebe, zaboravio da i drugi pritom možda malo strada. Ako bi tako čovjek s njim hodao po muzejima, on bi znao ostati do iscrpljenosti, kao što je ono bio slučaj u Veneciji. Ali što je dalje išao, sve je više i na to pazio. Čim je primijetio da su zahtjevi, koje on sebi postavlja,

preveliki za druge, druge nije ni zvao da mu se pridruže. I zato je većinom sam obavljao najteže stvari.

Gospođa kod koje smo se hranili, smatrala ga je nekako nehumanim, nečovječnim radi njegovih postupaka prema samomu sebi. U stvari, on je takav uistinu bio samo prema sebi. Prema drugima je bio blag, svaki dan blaži. Imao je razumijevanja za sve, za potrebe kolega kao i za onu nepoznatu parišku sirotinju koju je on odmah zavolio. Upisao je odmah sebe i nas u Društvo sv. Vinka kojemu je cilj pohađati i pomagati siromahe. Svaki je, naime, od nas trebao stalno pohađati jednu siromašnu parišku obitelj i pomagati je prema svojim mogućnostima. Jednom Merz nije mogao otići svojoj obitelji pa je mene zamolio da to umjesto njega učinim. Tek sam tamo doznao što se sve može i što se sve treba da siromasima učiniti. Ta siromašna obitelj nije se mogla dosta nahvaliti Merza i njegove dobrote.

Zanimanje Merčevo za potrebe drugih uvijek me je zadivljivalo. Imao je zaista široko srce uvjerenoga kršćanina kojemu su svi ljudi braća. Koliko mi je puta preporučivao, dok sam ja bio u Parizu, a on u Zagrebu, osobe koje je i sam tek slučajno sreo. Riječi, kojima me je molio da im učinim kakvu uslugu, imale su nešto tako toploga kao da bi se radilo o komu njegovu. Volio je ljude kojima je trebalo pomoći, tako ljudski i tako duboko da sam se uvijek pitao: otkud mu to? Zašto on toliko ljubi druge i kako se može za njih, kod svih svojih poslova, toliko zanimati?

Više skoro nego potrebne, ljubio je Merz one koji njega nisu voljeli. Ne ću nikad zaboraviti razgovor što sam ga imao s njime u Zagrebu, kada se je nekoliko godina iza našega zajedničkog boravka u Parizu, razvila velika borba oko načela Katoličke akcije. Ja sam za to vrijeme živio u Parizu i bile su mi nepoznate peripetije sve te borbe. Čuo sam samo da je Merz vrlo napadan, i zato, kad sam ga sreo, molio sam ga da mi priča malo o tome. Bilo je to doba kad su i ponajbolji znali izgubiti ravnotežu. Govorili smo, dakle, o onima koji su njega najžešće napadali, koji su ga, po pričanju, crnili s dosta mržnje – i kad sam ja, iznenađen svim tim pripovijedanjem, prekinuo ga i rekao mu: »Kako, zar je to naš katolicizam? Kakvi su to oni?« - »*Pa dobri su*«, odgovori mirno Merz. »Idu oni i na ispovijed i na pričest... Samo ne uviđaju neke stvari.« I ostao je pri toj tvrdnji, uporno htijući blago suditi o onima koji ga nisu voljeli...

Ta čvrstoća u blagosti doimala se najviše i njegova duhovnoga vođe u Parizu o. Pressoira, koga sam i ja kasnije, na Merčevu preporuku, odabrao kao svoga duhvnog vođu. Kroz čitavih sedam godina što sam bio s njime u kontaktu, najviše mi je volio govoriti o toj strani Merčevoga karaktera. »Kako sam bio zaposlen, pričao mi je on, ja bih često puta rekao Merzu da drugi puta dođe, ali on se nije radi toga ljutio. "Dobro", rekao bi, "ja ću doći jednom drugi put" - i opet bi došao. Čekao bi dugo, vrlo dugo, katkad dok se izreda cio nit seminaraca, ali to ga nije smelo.[*])

[*]) Ovdje uvodim jednu malu digresiju.

Što je više napredovao, to je Merčeva blagost postajala sve veća, tako da na koncu i oni, koji su ga smatrali ispočetka nečovječnim, morali su mu se diviti. Dvije-tri godine iza Merčevoga odlaska iz Pariza, ležala je stara sedamdesetogodišnja gospođa Michaut bolesna. Bilo je to nekoliko vremena pred njenu smrt. Jednoga jutra stigne Merz iz Zagreba, i kad je čuo da je stara gospođa bolesna, potrči njenome krevetu, zagrli je i poljubi kao svoju rođenu majku. Stara gospođa bila je toliko iznenađena, toliko dirnuta ovom Ivanovom gestom, da nije znala bi li plakala ili se smijala. Kasnije, kad se načas malo pridigla, samo je o tome govorila kako se Ivan promijenio...

A Ivan se nije promijenio. On je samo napredovao. Napredovao toliko da je već i ono što mu je bio mrsko i mučno, mogao učiniti s najvećim mirom i herojskom samozatajom.

Ovo su dakako sve samo vanjske karakteristike Merčeve ličnosti, ali pravi Merz bio je skriven pred našim očima, on je bio tako uronjen u Boga, zavučen u tajnoviti vrhunaravni život da tamo, gdje je on živio, nije moglo prodrijeti ni oko najboljega psihologa. Išli smo većinom svaki dan skupa na svetu pričest, ali što je Ivan razgovarao sa svojim Bogom, to je ostala njegova tajna. Nikad jednom riječju nije htio odati da vodi kakav viši vrhunaravni život. Ipak je bilo očito da on crpi svoju veliku snagu i veliku blagost na jednom nadzemaljskom vrelu. Osjećalo se da on neobično jako ljubi Krista i s njime živi u trajnome dodiru. Mimo crkve nije mogao proći, a da se makar na čas nije svratio svome Isusu. Živio je za Isusa. Razmatrao je svaki dan, ali s jednom ozbiljnošću pri kojoj je čitav vrhunaravni svijet postojao za nj velika, živa realnost u koju se on uvukao i postajao tako reći dio njezin. Kad sam kasnije dolazio u Zagreb pa se rano svraćao u isusovačku crkvu, našao sam Ivana uvijek gdje kleči sklopljenih ruku poput djeteta, ne naslonivši se o klupu. Bio je sav u Isusu kojega je primio ili kojega se upravo spremao primiti, i kao da ništa nije oko sebe opažao. Okom ne bi trepnuo čitavo vrijeme, a kad bih se ja, na koncu, usudio približiti mu se, bilo mu je kao da ga izvlačim iz kakva sna. Ipak se ne bi ljutio, dočekao me je uvijek sa srdačnošću i poveo me sa sobom kući da razgovaramo ono slobodnoga vremena što ga je imao na raspolaganju da početka nastave.

Njegova pobožnost nije mu oduzimala ništa ljudskog. Naprotiv, činilo mi se da što je više bio savršen vrhunaravno, to su i ljudske oznake njegova karaktera dolazile sve više do izražaja. Što je bivao svetiji, to je više bivao čovjek. U njemu se sve više ocrtavala jedna neobično snažna ličnost koja će pred kraj života – a da on to nije sam nikako tražio – zauzeti središnje mjesto u našim katoličkim redovima. Poistovjećujući, naime, sve više svoj život s Kristom, on će se na koncu toliko združiti s Njime da je uoči svoje smrti bio zaista potpuno Kristov. Uronjen u Boga, on se je združio s Njime svom svojom

---

Katkad su padala mišljenja da je Merčev pariški duh. vođa navodio ga na sve okrutnosti prema sebi o kojima smo govorili. To sigurno nije točno. Otac se Pressoir divio izgrađenosti toga mladog čovjeka – a ako je u kome smislu utjecao na nj, to je prije bilo u tomu da mu je zabranjivao odveć stroge pokore, kao što je to, uostalom, činio i sa svojim drugim pokornicima.

dušom i kad je smrt došla da pokuca na vrata njegova života, on joj je s mirom pružio ruku.

S kakvim mirom! Ja sam ga zadnji put sreo u listopadu 1927. – ravno sedam godina iza moga prvog susreta s njime. Pod okom kraj nosa bila mu je jedna tamna mrlja: znak nutarnjeg gnojenja. Prošla me neka mučna slutnja... Nisam imao snage jasno mu reći što mislim. - Liječi Ti to..., rekao sam mu samo. - Operiraj, ako treba... "Znam", odvratio mi je prekinuvši sama sebe.... Kao da je već u njegovoj duši bilo nešto od očekivanja kobnoga svršetka.

Gledao sam ga dugo, dugo. Njegova produhovljena pojava odavala je čovjeka koji je već nekako bio na drugom svijetu. Lice mu je poprimilo nešto od maglovitih kontura nekih svetačkih likova: Crte lica kao da su se gubile negdje u eteru. Uzalud sam kušao odrediti im oblik, njih je nestajalo i nestajalo...

Kad sam slijedeći put došao u Zagreb, nisam išao u isusovačku crkvu da vidim Merza gdje kleči. Otišao sam na Mirogoj i tamo je bio grob. Velik grob s bijelim križem na crnoj kamenoj ploči, a na njoj epitaf što ga je sam ispisao u predvečerje svoje smrti: »*Život je bio Krist, a smrt dobitak, jer je očekivao milosrđe Gospodinovo – i vječni počinak na Srcu Isusovu.*«

Nekoliko svježa cvijeća resilo je kameni pokrov groba. U žalobnoj i svečanoj šutnji Mirogoja, onaj grob kao da nije bio žalostan. Kao da nije govorio o smrti, nego o životu; jednom lijepom, vedrom i sad vječno krasnom životu. Da, tu leži dr. Ivan Merz, ali zar zbilja s njegovim tijelom trune sav on? Ne, ne. Njegov lik kao da lebdi nad grobom i nevidljivo priča o velikom životu koji je on na zemlji vodio, i onome još većem koji sad vodi. Htio sam se moliti za nj, ali usne su mi izvrnule riječi i ja sam se molio njemu... Iluzija ili san? Ne, nego realnost? Merz živi i njegova ličnost nije pokopana, ona živi da nam svijetli svojim primjerom, ona živi da nam pomaže svojim zagovorom, ona živi zato da bude putokaz mladoj hrvatskoj katoličkoj inteligenciji u radu za velike ideale Krista i domovine.